

МКУ «Намское улусное управление образования»
МБОУ «Кобяконская средняя общеобразовательная школа»

«Согласовано»

«Утверждаю»

Зам. директора по УМР Зырянова В.А. _____

Директор КСОШ Иннокентьев С.И. _____

« _____ » _____ 2015 г.

« _____ » _____ 2015

Программа элективного курса
«Саха сылгыта»
для обучающихся 6,7,8,10 классов

Составитель программы: Макитова Варвара Николаевна,
учитель культуры народов РС(Я)

Быһаары сурук:

Федеральной государственной үөрэх стандардын (ФГҮӨС) методологическай тирэбинэн

буолбут “Россия гражданинын

лиичинэһин духуобунаска, сизэрдээх майгыга иитии уонна сайыннары кэнсиэпсийэтигэр”,

“Саха Өрөспүүбүлүкэтин Норуоттарын култуурата” барыл бырагырааматыгар олобуран

“Саха сылгыта ” элективной куурус үлэлиир бырагыраамата.

Саха былыр- былыргыттан ынах-сылгы иитэн, көрөн-харайан олорбута. Ол кэмнэ саха тыла олохторун хас кэрдиинигэр, үлэтигэр- хамнаһыгар туттулла сылдыбыта. Онтон олох сайынна. Куораттар, бөһүөлөктөр бааллар, дьон үксэ киин сиргэ тардыһар. Аны бөһүөлөктэргэ ынабы, сылгыны иитэр ыал абыаан иһэр. Биричинэтэ араас: көһөллөр, сааһыран, хотоңо киргэ-хахха сыстыахтарын бабарбаттар, сир тийбэтэ, эбэтэр сир ууга барыта. Дьэ манна ынах- сылгы суөһүгэ сыһыаннаах туттар тылларбыт сүтэн- симэлийэн иһэллэр. Холобур: көбөччөр, буулуур, минэ биэ, аҕам биэ, бэрэмэдэй, дагда, үрүмэ. Эбэтэр, биэ хас эмиийдээбин, сизэл уонна кыл ханна үүнэрин, хоруотаан эрэр биэ (синньээн эрэр биэ) билэр киһи суох кэриэтэ. Онон күннээби кэллим-бардым, аһаатым- сизэтим диэнинэн бүтэр. Бөһүөлөккэ олорон сылгыны иитии, көрүү-харайыы үгэстэрин, сылгыга сыһыаннаах тыллары сүтэримээри 6,7,8,10 кылаас уолаттарыгар саха сылгытын үөрэтии барар.

Куурус сыала:

1. Күрүө Дьөһөгөй Айыы саха олобор суолтатын билиһиннэри;
2. Саха сылгытын, көлөтүн үөрэтии;
3. Саха сүрүн көлөтүгэр ытыктабылы иитии;

Куурус соруктара:

1. Дьөһөгөй Айыы суолтатын үөрэтии;
2. Сылгы дьүһүнүн, сааһын, үлэтин билии;
3. Сылгы туһунан уус- уран айымньылары аабыы, үөрэтии, чинчийи;

Үөрэтии тускуллара (принциптэрэ).

1. Дьөһөгөй Айыы саха итэбэлин кытта сибээстээбин үөрэтии уонна билинни сайдыылаах киһи үөрэбинэн, харабынан көрөн научнайдык быһаарыы.
2. Саха сылгыта – билинни кэм киэн туттуута. Ыччаты саха сылгытын кэрэ көстүүтүгэр, кини тулууругар, үлэһитигэр холобурдаан ытыктабылы иитии.
3. Саха төрүт духовнай културата, материалнай културата Дьөһөгөй Айыынан ситимнэнэн киһи сизэрин-майгытын төрүт үөрэбинэн буолар тосхоло.
4. Ыччат сайдыытыгар Дьөһөгөй Айыы үөрэбэр олобуран, кини бэйэтин иитиитигэр, сайдыытыгар ис күүһүн туһанар тосхоло.
5. Саха сылгыта уонна киһи сыһыаннарын тэгин, тэнэ суобун ырытыы тосхоло.

Үөрэтии ис хоһооно

Дьөһөгөй Айыы суолтата. Саха итэбэлигэр. Дьөһөгөй Айыыга хайыһыы. Күн Дьөһөгөй Айыы – саха итэбэлигэр. Сылгы – биһиги төрүппүт. Сылгы – саханы олохтооччу. Сылгы – саха тыынын харыстааччы. Ат быһаарыта- үрдүк дьүүл, ыйаах, дьаһал. Иркутскай губерния дьаһала. Сылгы – государствобыт дьаралыга.

Саха сылгыта– Саха сылгытын төрдө-ууһа. Саха сылгытын боруодата. Көрүҥнэрэ.Саха сылгытын биологическай уратылары.Губернатор И.И.Крафт сылгы иитиитигэр үлэтэ.Сылгы ис органа.Ытык сылгы. Дьөһөгөй дьыла. Сылгыны иитии сизэрэ-туомаСылгыны мэччитии.Сылгыны үөскэтиигэ анаан талыы уонна сүүмэрдээһин. Атыыр үөрүн көрүү-харайыы. Убаһаны араарыы.Сылгыны кыһын хастарыы.Бизни ыаһын. Түөлбэ оҕотун сылгыга сыһыарыы. Сылгы – саха майгытыгар-сигилитигэр.

Саха уус-уран айымньыларга –Сылгы – уус-уран тылга-өскө.Сахалыы таабырыннар. Саха өһүн хоһооноро Тыл-өс, сана-инэ.Төрөөбүт дойду, үлэ.. Чабырбахтар. Сылгыны хохуйуу. Сылгы сүөһү тускула. Ат таптала. Сылгыга алгыс.Олонхо бухатыырын ата.

Сылгыны сааһынан наардааһын-Сылгыны сааһынан арааран ааттааһын. Тыыннаах сылгы миэстэлэрин аата.

Сылгы дьүһүнэ –Саха сылгытын өһүнэн дьүһүнэ.Сылгы бэлиэлэрэ.

Саха көлөтө –Көлүүр атын көрүү-харайыы.Сылгыны үлэбэ туһаныы.Көлүүр ат сэбэ.(Көлүйэргэ туттар тэриллэр). Аты көлүйүү ньымата. Аты сыарбаба көлүйүү. Аты ыһыырдааһын.Сылгыны аһааһааһын.Сылгыны иитиигэ күрүө-хаһаа.Миинэр минэни киэргэтии. Сүктэр кыыс минэтин тэрилэ, киэргэлэ.

Сылгы саха олобор-дьаһабар –Сылгы – саха олобор-дьаһабар.Миинэр минэ, көлүнэр көлө.От-мас тизииитэ. Таһаҕас таһыыта. Сылгы кыстыгын билгэлээһин.

Таһаҕас таһыыта, экспедициялар –Көмүстээх Бодойбо, Алдан. Ас-танас таһыыта.Улуу айанныыттарга көлө. Дьаам таһыытыгар.

Промышленность сайдыытыгар – Таас чох, көмүс, алмаас хостоһунугар.Газ, нефть баар сириҥ үөрэтии, булуу.

Сэрии кэмигэр –Сүрүн көлө. Эрэллээх добор, үтүө сүбэһит.Таһаҕас таһыы. Ааллаах Үүн таһаҕасчыттарга.

Сэргэ – Сэргэ - Дьөһөгөй Айыы дьаралыга. Сэргэ туруоруу сизэрэ-туома. Алгыс.Сэргэ иччитэ Тойон Түһүмэл.Саха ыалын сэргэлэрэ.

Ат спорда – Ат сүүрдүүтүн федерацията(1998). Саха Президенин уонна Дөрби бириистэригэр ытыллар ат сүүрдүүлэрэ.

Сылгынан чэбдигирии –Сылгынан чэбдигирии. Уйулбаны хамсатар Дьөһөгөй оҕолоро.Сылгы этэ. Кымыс. Кыл-сиэл оноһуктар.

Саха сириҥ дьаралыга – Омоһой баай кэлиитэ. Сахалар аттаах сэриилэрэ. Тыгын кыргыс ата.
Саха итэбэлигэр. – Сэлэ ыйааһын. Атыыры туттуу сизэрэ-туома. Кыйдааһын. Дьөһөгөй ыһыаба. Сылгы - Айыһыт бэлиэтэ.Уруу илдьитэ.Хоолдьуга. Сылгы ойуун итэбэлигэр.

Үөрэтии тиһигэ (системата)

1. 6 кылаас

1. ДьөһөгөйАйыысуолтата – 2 чаас
2. Саха сылгыта – 6 чаас
3. Саха таабырына – 10 чаас
4. Сылгы туһунан хоһоонор – 6 чаас
5. Сылгынысааһынаннаардааһын – 8 чаас

2. 7 кылаас

- 1.ДьөһөгөйАйыысуолтата – 2чаас
- 2.Саха сылгыта -14 чаас
- 3.Саха таабырына – 6 чаас

4.Сылгы туһунан хоһооннор – 6 чаас

5.Сылгыны сааһынан наардааһын – 4 чаас

3. 8 кылаас

1.Саха таабырына – 5 чаас

2.Өс хоһоонноро – 2 чаас

3.Саха чабырбахтара – 4 чаас

4.Сылгы туһунан хоһооннор – 5 чаас

5.Сылгыдьүһүнэ – 5 чаас

6.Саха көлөтө – 11 чаас

1.

4. 10кылаас

1. Сылгы саха олобор-дьаһабар – 1 чаас
2. Таһаҕас таһыыта, экспедициялар -5 чаас
3. Промышленность сайдыытыгар – 3 чаас
4. Сэрии кэмигэр – 4 чаас
5. Сэргэ – 2 чаас
6. Ат спорда – 2 чаас
7. Сылгынан чэбдигири – 5 чаас
8. Саха сиригэр дьаралыга – 1 чаас
9. Сылгы саха итэҕэлигэр – 10 чаас

Программа үөрэтэр чаһытын түһүмэхтэринэн, темаларынан барылланна. Кириин, түмүктүүр чаастарыгар – 1-дии чаас. Сыл устата – 34 чаас үөрэтиллэр. Күһүн убаһа араарытыгар, саас эбии аһатар кэмнэригэр сылгыһыттар базаларыгар практической дьарыктарга сылдыаллар.(Сылгы иитиитигэр СХПХ “Баһыкы” Салайааччы Ноговицын С.Н.)

Үөрэтии сүрүн ньымалара (методы)

1.Үөрэтии киһи личноһын сайыннарар туһугар ыытыллар. Киһи личноһын сааһынан биологической, психологической уратыларын, социальной, общественной олох сабыдыалын учуоттаан сайыннарыллар.

2.Хас биирдии түһүмэҕи, сизэр-майгы туһунан теманы саха төрүт культуратыттан, айыы үөрэбиттэн сабаалаан, олонхонон, остуоруйанан, таабырынынан, өс хоһоонунан, чабырбаһынан, хоһоонунан, үгэһинэн, былгыгы сэхэннэринэн, үһүээннэринэн көрдөрөн, саха сылгытын сизэригэр-майгытыгар тийэ үөрэтии тиһигэ(системата) тутуһуллар.

3.Үөрэнээччи сизэрэ-майгыта, билиитэ сайдарыгар сизери-туому толорорго саха ис күүһүн туттар ньыматынан(методынан) үөрэтии, ылыннарыы.

4.Саха сылгытын үөрэтэргэ төһө кыалларынан дьону кытта көрсүһөн, саха тулалыыр эйгэтигэр үөрэтэ сатааһын: балаһанна, сылгы базатыгар, ытык сиргэ (Тараһана), араас улэ эйгэтигэр уо. д.а.

5.Хаһыаттарга, сурунаалларга саха сылгытын туһунан таһса турар ыстатыйалары туһаныы. Саха төрүт культуратын, итэҕэлин киһини иитэр суолталаах өртүн ылан, сайыннаран, билинни олоххо туһата суох өртүн быраһан үөрэтиллэр.

Сыл бүтүүтэ үөрэнээччи тугу сатыахтааҕа

Куурус үөрэнээччигэ манньк сатабыллары уонна үөрүйэхтэри сайыннарар:

- саха сылгытын, көлөтун суолтатын билэр;
- саха сылгытын өңүнэн-дьүһүнүнэн, сүрүн бэлиэлэринэн, сааһынан араарар , туттар тэриллэри билэр.
- Сахалыы тылдыты туттарга;
- норуот тылынан уус-уран айымныларынын сатаан истэн араарар, сөпкө толорор буолуохтаах;
- айар дьобура;

Үөрэх былаана (6 кылаас)

Күнэ,ыйа		Салаата	Темалара	Ч.	Ол иһигэр	
Б.	П.				Л.	П.
		Кириитэ	Кириитэ	1	1	
		Дьөһөгөй Айыысуолтата	1.Дьөһөгөй Айыысуолтата 2.Сылгы – саха тыынын харыстааччы.	2	1	1
		Саха сылгыта	1. Саха сылгытын төрдө-ууһа. 2. Саха сылгытын боруодата. 3.Саха сылгытын биологическай уратылара. 4.Губернатор И.И.Крафт сылгы иитиитигэр үлэтэ. 5.Ытык сылгы. 6.Сылгыны иитии сизэрэ-туома	6	3	3
		Саха таабырына	1.Айылба 2.Үүнээйи 3.Үөн-көйүүр 4.Уу-хонуу харамайдара 5.Көтөр кынаттаахтар 6.Кыыллар 7.Дьиз кыыллара 8.Киһиэхэ сыһыаннаах 9.Дьиз-уот, туттар тэрил 10.Үөрэх, наука, техника	10	1	9
		Сылгы туһунан хоһооннор	1.Ат ырыата.Норуот ырыата. 2.Кулунчук.Бубякин И.А. 3.Сахам сылгылара.Данилов С.П. 4.Сылгыһыт.Дьуон Дьанылы. 5.Кулунчук.Еремеев К. 6. Дорбонноохтук аабыы.	6	1	5
		Сылгыны сааһынан	1.Сылгыны сааһынан наардааһын.Тыыннаах сылгы	8	1	7

		наардааһын	миэстэлэрин аата. 2.Атыыр. 3.Биз. 4.Кулунчук.Убаһа. 5.Тый.Сонобос. 6.Көрүү-харайыы 7.Дьылы билгэлээһин 8.Ытык сылгы			
		Түмүктээһин	Түмүктээһин	1		1
		Барыта		34 чаас		

Үөрэхбылаана(7 кылаас)

Күнэ-ыйа		Салаата	Темалара	Ч.	Ол иһигэр	
Б.	Ф.				Л.	П.
		Кириитэ	Кириитэ	1	1	
		Дьөһөгөй Айыы суолтата	1.Күн Дьөһөгөй Айыы – саха итэҕэлигэр. .2. Сылгы – государствобыт дьаралыга.	2	1	1
		Саха сылгыта	1. Саха сылгытын төрдө-ууһа. 2. Саха сылгытын бородата. 3.Төрүт сылгы. 4.Дьааны сылгыта. 5.Халыма сылгыта. 6.Өлүөнэ энэринээби сылгы. 7.Мэнэдьэк сылгыта. 8.Саха сылгытын биологическай уратылара. 9.Губернатор И.И.Крафт сылгы иитиитигэр үлэтэ. 10.Ытык сылгы. 11.Сылгыны үөскэтиигэ анаан талы уонна сүүмэрдээһин. 12. Атыыр үөрүн көрүү-харайыы. Убаһаны араарыы. 13.Сылгыны кыһын хастарыы.Биэни ыаһын. 14.Түөлбэ оҕотун сылгыга сыһарыы. Сылгы – саха майгытыгар-сигилитигэр.	14	3	11

		Саха таабырына	1. Айылба 2. Үөн-көйүүр 3. Уу-хонуу харамайдара 4. Көтөр кынаттаахтар 5. Кыыллар 6. Дьиз кыыллара	6	1	5
		Сылгы туһунан хоһооннор	1. Ат ырыата. Норуот ырыата. 2. Кулунчук. Бубякин И.А. 3. Сахам сылгылара. Данилов С.П 4. Сылгыһыт. Дьуон Дьянылы. 5. Кулунчук. Еремеев К. 6. Дорбоонноохтук аабыы.	6	1	5
		Сылгыны сааһынан наардааһын	1. Сылгыны сааһынан наардааһын. Тыыннаах сылгы миэстэлэрин аата. 2. Атыр. 3. Биэ. 4. Кулунчук. Убаһа	4	1	3
		Түмүктээһин	Түмүктээһин	1		1
		Барыта		34 чаас		

Үөрэх былаана (8 кылаас)

Күнэ-ыйа		Салаата	Темалара	Ч.	Ол иһигэр	
Б.	Ф.				Л.	П.
		Кириитэ	Кириитэ	1	1	
		Саха таабырына	1. Кыыллар 2. Дьиз кыыллара 3. Киһиэхэ сыһыаннаах 4. Дьиз-уот, туттар тэрил 5. Үөрэх, наука, техника	5		5
		Өс хоһоонноро	1. Майгы-сигили 2. Сиэрдээх быһыы	2		2
		Саха чабырбахтара	1. Сылгы туһунан чабырбах. (Попов И.К.) 2. Чабырбах. (Эргис) 3. Доргуччу аабыы 4. Нойосуус аабыы	4		4
		Сылгы туһунан хоһооннор	1. Ат ырыата. Норуот ырыата. 2. Кулунчук. Бубякин И.А. 3. Сахам сылгылара. Данилов С.П 4. Сылгыһыт. Дьуон Дьянылы. 5. Кулунчук. Еремеев К.	5		5
		Сылгы дьүһүнэ	1. Өгүнэн дьүһүннээһин. 2. Өгүнэн дьүһүннээһин 3. Өгүнэн дьүһүннээһин 4. Өгүнэн дьүһүннээһин 5. Өгүнэн дьүһүннээһин	5	1	4

		Саха көлөтө	1.Сылгы боруодата. 2.Сылгы атын бэлиэлэрэ. 3.Сылгыны үөскэтиигэ анаан талы уонна сүүмэрдээһин. 4. Атыр үөрүн көрүү-харайы. Убаһаны араары. 5.Сылгыны кыһын хастары.Биэни ыаһын. 6.Сылгы – саха майгытыгар-сигилитигэр. 7.Көлүүр атын көрүү. 8.Сылгыны үлэбэ туһаны. 9.Көлүүр ат сэбэ. 10.Сылгыны айааһааһын. 11.Миинэр минэ, көлүүр ат.	11	2	9
		Түмүктээһин	Түмүктээһин	1		1
		Барыта		34 чаас		

Үөрэх былаана (10 кылаас)

Күнэ-ыйа		Салаата	Темалара	чааһа	Ол иһигэр	
Б.	Ф.				Лекция	Практика
		Сылгы саха олобор-дьаһабар .	Сылгы саха олобор-дьаһабар .	1	1	
		Таһаһас таһыта, экспедициялар.	1.Күннээби олоххо. 2. Көмүстээх Бодойбо, Алдан. 3. Ас-танас таһыта. 4.Айанныттарга. 5.Дьаам таһытыгар.	5	1	4
		Промышленность сайдытыгар.	1.Геологтар үлэлэригэр. 2. Таас чох, көмүс, алмаас хостоонунгар. 3.Газ, нефть баар сириг үөрэтии, булуу.	3	1	2
		Сэриикэмигэр.	1.Тыыл үлэтигэр. 2.Ааллаах Үүн айаныгар.	4	1	3

			3.Фронна хомуйуу. 4.Ат-солбуллубат көлө.Эрэллээх добор, үтүө сүбэһит.			
		Сэргэ.	1.Сэргэ Дьөһөгөй Айыы дьаралыга. 2.Сэргэ туруоруу сизэрэ-туома.	2		2
		Ат спорда.	1.Ат сүүрдүүтүн федерацията. 2.Саха Президенин уонна Дөрби бириистэригэр ытыллар ат сүүрдүүлэрэ.	2		2
		Сылгынан чэбдигири.	1.Сылгынан чэбдигири. 2.Уйулбаны хамсатар Дьөһөгөй оҕолоро. 3.Сылгы этэ. 4.Кымыс. 5.Кыл-сиэл оноһуктар.	5	1	4
		Саха сири дьаралыга.	Саха сири дьаралыга.	1	1	
		Сылгы саха итэбэлигэр.	1. Дьөһөгөй Айыыга хайыһы. 2. Күн Дьөһөгөй Айыы – саха итэбэлигэр. 3. Ат быһаарыта-үрдүк дьүүл, ыйаах, дьаһал. 4.Сэлэ ыйааһын. 5.Атыры туттуу сизэрэ-туома. 6.Кыйдааһын. 7.Дьөһөгөй ыһыаба. 8.Уруу илдьитэ. 9.Хоолдьуга. 10.Сылгы ойуун итэбэлигэр.	10	1	9
		Түмүк.	Түмүк.	1		1
		Барыта		34 чаас		

Туттулар литература

№	Литература
1.	Винокурова У.А. Кун Дьөһөгөй Айыы.
2.	Попова М.А. Саха төрүт культурата 1-5ч.
3.	СэһэнБоло. Сүдү төрүттэрбит олохторуттан үһүээннэр.
4.	Афанасьев Л.А. Айыы сизэрин тутус.
5.	Стручкова И.И. Саха бэргэн тыла- өһө.
6.	Федоров А.С. Саха сизэрэ-туома.
7.	Сэһэн Боло, «Лизэнэбэ нуучча кэлиэн иннинэбэ саха олобо».
8.	Сэһэн Боло, «Сүдү төрүттэрбит олохторуттан».
9.	Р.И.Бравина. Күн Дьөһөгөй оҕото – Священная лошадь саха.2011.
10.	Алексеев Н.Д. Сылгы иитиитин төрүттэрэ.Офсет.Дь.2005.
11.	Калашников А.А.Реформатор земли Якутской губернатор И.И.Крафт. Я.2011.
12.	Абрамов А.Ф. Сылгы кыстыгын билгэлээһиннэ сүбэлэр.Дь.2008.
13.	СорошевскаяВ.Л.Якуты.
14.	Тарбахов И.И Саха аһа.
15.	Афонькин С.Ю. Лошади. СПб. 2012.
16.	Габышева М.Н.,Зверева А.Н.Культура питания якутов.Русск. коллек.СПб.2012.
17.	Эргис Г.У. Саха остуоруйалара.
18.	Федоров И.Г., Васильев П.К. Өбүгэбит олобо-дьаһаба. Уклад жизни народа саха. Бичик. 2012.
19.	Писатели земли олонхо.
20.	Б.Бедюров.Алтай туһунан аман өс.Дь.Сайдам.2012.
21.	20 үйэ сэһэнньиттэрэ.
22.	Васильев П.К. Федоров И.Г. Ойуу тылдыт.
23.	К.Д. Уткин, «Сах – саҕаттан».
24.	К.О. Иванова, «Олобум чэчирдэрэ».
25.	А.Семенова .Алгыс суолтата
26.	В.Пестерев «Страницы истории Якутии».\
27.	Мандар Уус «Ойуу тыла. Айыы тыла».
28.	Е.Е. Аммосова «Хранительница ремесел предков».
29.	Р.И. Бравина «Олох. Дьылба. Өлүү».

30	В.Е. Васильев «Саха төрүт итэҕэлэ былыргы сэһэннэрэ».
31	Ф.П. Ефимов «Саха сирэ, сахалар таабырыннаах уонна кэрэхсиир былыргыта».
32	Ф.П. Ефимов «Дьиктилэр... Дь иибэлэр... Дьээбэлэр».
33	Л.В.Бочкарева и другие. Моя Родина Намский улус.
34	У. Винокурова. Саха бастакы президенэ. Дь. 2004.
35	М.П. Алексеев – Дапсы. Саха тылын үйэлээх үгэһин тылдыта.
36	П.С. Афанасьев и др. Саха тылын үйэлээх үгэһин тылдыта. Бичик. 1994
37	Попова-Санаайа Г.С. Киһитийи сэһэнэ.
38	Барахова С. И.- Ымы.Символы бытия и знаки благословения. Алаас.2012.
39	Федоров А.С.Саха төрүт оонньуулар.
40	Пестерев В. Страницы истории Якутии.
41	Винокуров В.Н. Саха сирин үүнээйтэ,кыыла- сүөлэ.
42	Васильев Н.И. История Якутии.Бичик.2004.
43	Жирков И.И. и др. География Якутии.9кл.Бичик.2004.
44	Петрова Е.Г.Дьһун дьонноох дойдум Көбөкөн. Дь.2011.
45	Ноговицын В.А. О5о чабырбаба.
46	Урсун.Быралыйбат былыргы.Бичик.Дь.2005.
47	Игнатьева М.С. и др. Намский улус.История, культура, фольклор.Бичик.Дь.2010.
48	И. Сосин, «Төгүрүк сыл».
49	Попов И.К.Саха таабырыннара, өс хоһоонноро, чабырбахтара.Бичик.Дь.2006.
50	Игнатьев-Билгэ Н. Билгэлээһин уонна танхалааһын.